

Monitoring

Stevensbergen

Luyksgestel, gemeente Bergeijk

Inventarisatiewerkgroep
IVN Bergeijk-Eersel
2012

Natuurmonumenten

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
1.1	Het gebied	3
1.2	Werkwijze	4
1.2.1	Vorbereiding en gebiedskeuze	4
1.2.2	Onze nulmeting	5
1.2.3	Onze uitvoering	6
1.2.4	De werkgroep	6
2	Resultaten	7
2.1	Broedvogelonderzoek Stevensbergen 2012	7
2.1.1	Inleiding	7
2.1.2	Werkwijze	7
2.1.3	Bezoekdata en tijden	7
2.1.4	Gebiedsbeschrijving	8
2.1.4.1	Ligging	8
2.1.4.2	Vegetatie	8
2.1.5	Territoria	8
2.1.5.1	Aantal vastgestelde territoria	8
2.1.6	Conclusie	9
2.1.6.1	Vogeldichtheden	9
2.1.6.2	Samenvatting	9
2.2	Macronachtvlinders (Macrolepidoptera)	10
2.2.1	Inleiding	10
2.2.2	Werkwijze	10
2.2.3	Interessante soorten	11
2.2.3.1	<i>Zeer zeldzaam</i>	11
2.2.3.2	<i>Zeldzaam</i>	12
2.2.3.3	<i>trekvlinders</i>	15
2.2.4	Heideminnende soorten	16
2.2.5	Samenvatting	16
2.2.6	Literatuur en bronvermelding	16
2.3	Microvlinders (Microlepidoptera)	17
3	Mensenwerk	19
4	Terugblik/Conclusie	23
4.1	Soorten	23
4.2	Opvallende waarnemingen	23
4.2.1	Vogels	23
4.2.2	Insecten	23
4.2.2.1	Nachtvlinders	23
4.2.2.2	Kevers	23
4.2.3	Reptielen	23
4.2.4	Flora	23
4.3	Conclusie en aanbevelingen	24
5	Verantwoording	25
5.1	Verslaglegging	25
5.2	Verantwoording foto's/kaarten e.d.	25
6	Bijlagen	26
6.1	Bijlage 1: territoriakaarten	26
6.2	Bijlage 2: vlinders van de voorlopige rode lijst macronachtvlinders	33
6.3	Bijlage 3: soortenlijst Stevensbergen 2012, Luyksgeste (gemeente Bergeijk).	34

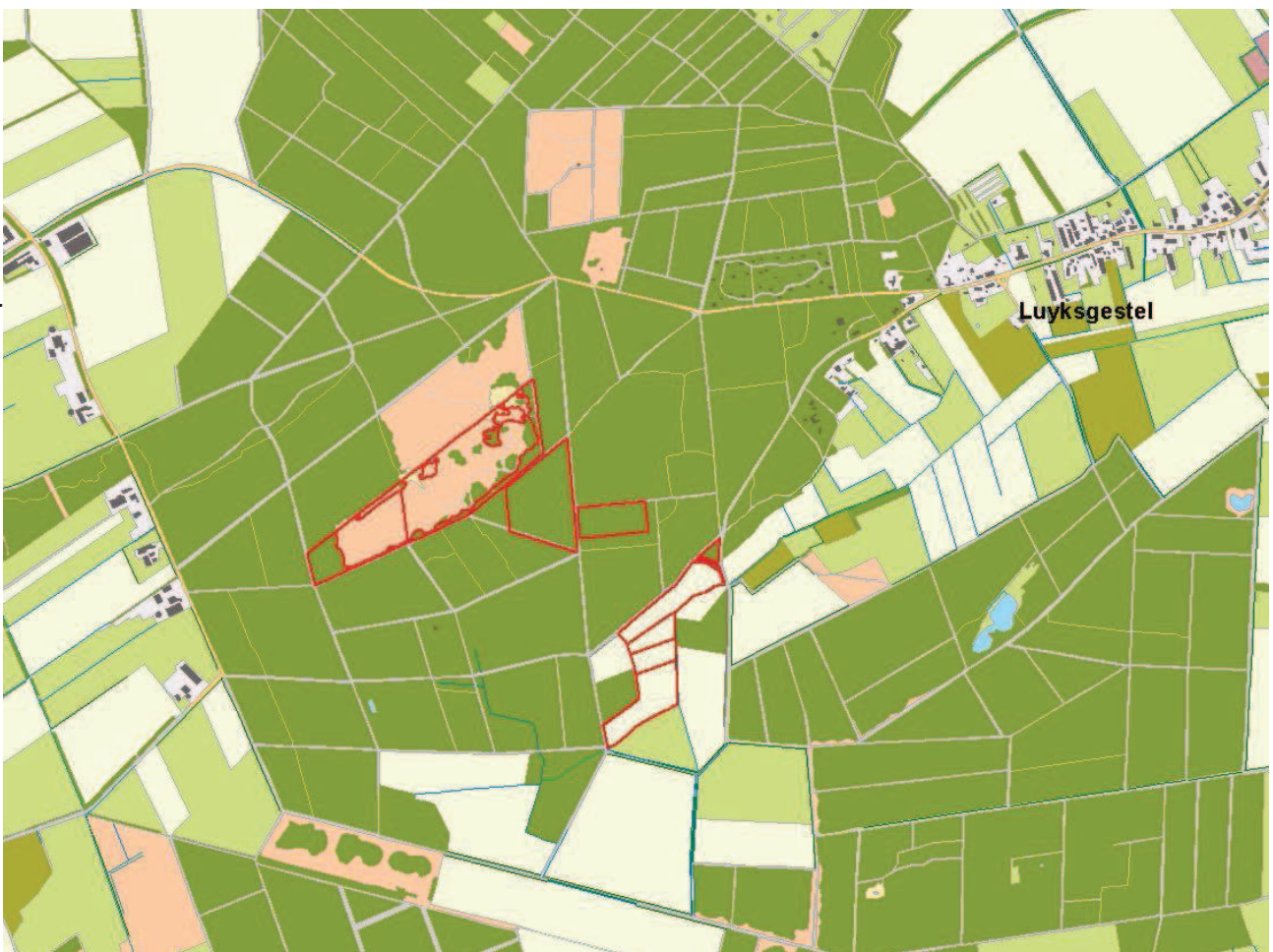
1 Inleiding

1.1 *Het gebied*

De **Stevensbergen** is een klein natuurgebied van 24 ha bij Luyksgestel (gemeente Bergeijk). Het ligt te midden van de Gemeentebossen van Luyksgestel en is een voormalig heideveld met nog enkele stuifzandresten. De Stevensbergen zijn eigendom van de Vereniging Natuurmonumenten.

Natuurmonumenten heeft beheersmaatregelen genomen, zoals het kappen van vliegdennen om de heide te beschermen. Het gebied claimt het hoogste punt van Noord-Brabant te bezitten, maar komt met 43,7 meter daartoe nog 30 cm te kort. Hoewel er reliëf te vinden is komt dat door de stuifzanden. De hoogte vergeleken met de rest van Noord-Brabant is te danken aan een langzaam oplopen van het terrein in de richting van het Kempens Plateau, wat hier nog vele kilometers vandaan ligt.

De Stevensbergen staat bekend als een rijk reptielengebied: men vindt er de gladde slang en de levendbarende hagedis. Op het terrein komt ook de nachtzwaluw voor.

= geïnventariseerd gebied

X = coördinaat 147.32 / 365.18

1.2 *Werkwijze*

1.2.1 Voorbereiding en gebiedskeuze

In overleg met Natuurmonumenten is er gekozen om in 2012 Stevensbergen te gaan inventariseren op het gebied van flora en fauna. In aanloop naar het inventarisatiewerk werd er een gebiedsverkennende wandeling afgesproken. Voordat deze wandeling daadwerkelijk plaats kon vinden moest er eerst goed nagedacht en afspraken gemaakt worden over hoe het gebied te betreden i.v.m. met enkele zeer zeldzame en kwetsbare diersoorten. De gezamenlijke wandeling op het heidegebied, omringend bosperceel en weilanden vond plaats op 13 maart 2013.

1.2.2 Onze nulmeting

Het uitgangspunt voor onze nulmeting was een inventarisatie van de flora en fauna van de (huidige) situatie. De verzamelde gegevens komen allen van het heidegebied, voor de vogelinventarisatie uitgebreid met het omliggende bosperceel.

Daar waar het losse waarnemingen of netvangsten betreft hebben we gekozen om 1 coördinaat te gebruiken (zie detailkaart in hoofdstuk 1.1. aangeduid met X); het coördinaat 147.32 / 365.18 wat de verhoogde zandvlakte midden op het heidegebied betreft.

Coördinaten van interessante soorten en/of valvangsten zijn te vinden in de soortenbijlage (bijlage 3) en/of in hoofdstuk 2: Resultaten.

1.2.3 Onze uitvoering

Een nulmeting kan op verschillende manieren uitgevoerd worden.

Welke manier het beste was, hebben wij mede laten afhangen van de kennis van de leden, het tijdsbestek, de methodes en de omvang en de specifieke ondersteuning (expertise) van derden. Onze uitvoering zou bestaan uit:

- regulier veldonderzoek
- vangen met netten
- avond/nacht onderzoek d.m.v. scherm en licht / lichtval

Verdere uitleg over de uitvoering vindt u bij de onderzoeksresultaten in hoofdstuk 2.

1.2.4 De werkgroep

De vogelwerkgroep o.l.v. Koos Slenders (vogels), Frans Groenen (micro- + macro nachtvlinders), Lia van Herk (flora, insecten), Wil van Herk (flora, libellen, dagvlinders), Lothar Rutten (macronachtvlinders), Koen Barten en Dick Groenendijk.

2 Resultaten

2.1 *Broedvogelonderzoek Stevensbergen 2012*

(Koos Slenders e.a.)

2.1.1 Inleiding

Het gebied de Stevensbergen is in 2009 gedeeltelijk onderzocht op broedvogels. Het afgelopen jaar 2012 is heel het gebied onderzocht op broedvogels in samenwerking met de inventarisatie groep.

Aan dit onderzoek hebben de navolgende personen hun medewerking verleend:

- Paul Brom
- Ben Geraerts
- Francien Hebing
- Fred van Hoof
- Ton Laans
- Frank de Miranda
- Hans van Nunen
- Lothar Rutten
- Koos Slenders
- Frans Tops

2.1.2 Werkwijze

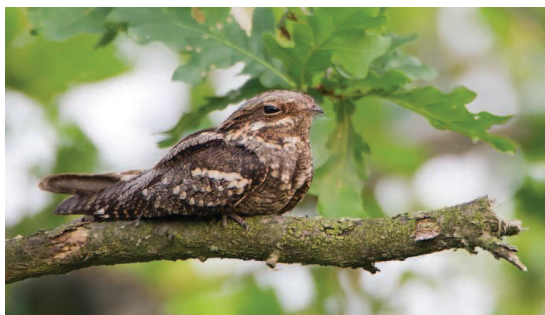
Voor de kartering is de B.M.P. methode gebruikt. Dit is een uitgebreide territoriumkartering volgens de handleiding: SOVON BROEDVOGEL MONITORING PROJECT (uitgave 2004). Als belangrijkste territorium indicerende waarneming kunnen zang en balts worden genoemd.

De inventarisatie is te voet met twee of meer personen uitgevoerd. Het is een redelijk goed te belopen wandelgebied dat op wegen en paden voor iedereen toegankelijk is.

Er is een avond bezoek geweest voor het karteren van de bosuil en een voor het karteren van de nachtzwaluw met als hulpmiddel een cd. speler.

2.1.3 Bezoekdata en tijden

1. 24 mrt. 08.00 u – 09.30 u
2. 11 apr. 07.30 u – 09.00 u
3. 25 apr. 07.00 u – 08.30 u
4. 11 mei 06.30 u – 08.00 u
5. 25 mei 06.00 u – 07.30 u
- 6 19 juni 22.15 u – 23.15 u (nachtzwaluw)

2.1.4 Gebiedsbeschrijving

2.1.4.1 Ligging

Het geïnventariseerd gebied bevindt zich in het zuidoosten van Noord-Brabant in de gemeenten Bergeijk plaatselijk bekend als het gebied de Stevensbergen en is gelegen in een bosrijke omgeving. In de atlasblokken 57-22 en 57-32 en in de respectievelijke kilometerhokken 53 en 13.

De oppervlakte van het totale gebied bedraagt ca. 45ha.

Het gebied Stevensbergen is gedeeltelijk in eigendom van Natuurmonumenten (25ha) en gedeeltelijk particulier bezit.

Het hele gebied is omgeven door zandwegen.

2.1.4.2 Vegetatie

Stevensbergen bestaat gedeeltelijk uit stuifzand, gedeeltelijk uit heide en gedeeltelijk uit dennenbos.

In het stuifzand gedeelte bestaat de bovenbegroeiing alleen uit hier en daar een zeeden. Op het gedeelte van de heide is de bovenbegroeiing variërend van zeeden, grove den, berk, tot zomereik. Het bosgedeelte bestaat hoofdzakelijk uit grove den.

Verder is er langs de randen van het gebied een enkele zomereik en berk te vinden.

Als onderbegroeiing is in het stuifzand gedeelte mossen en grassen te benoemen.

Het heide gebied bestaat buiten de heide ook uit grassen, mossen en jonge berken.

De onderbegroeiing in het bosgebied bestaat hoofdzakelijk uit grassen.

Ook staat er nog een jeneverbes in het geïnventariseerd gebied.

2.1.5 Territoria

2.1.5.1 Aantal vastgestelde territoria

Kaart	Soort	Aantal	Kaart	Soort	Aantal
1	houtsnip	1	15	tijftjaf	3
2	holenduif	1	16	fitis	10
3	houtduif	2	17	goudhaantje	3
4	koekoek	1	18	staartmees	1
5	nachtzwaluw	7	19	matkop	2
6	grote bonte specht	1	20	kuifmees	6
7	boomleeuwerik	3	21	zwarte mees	3
8	boompieper	12	22	pimpelmees	2
9	graspieper	2	23	koolmees	4
10	roodborst	8	24	boomkruiper	1
11	gekraagde roodstaart	3	25	gaai	1
12	roodborsttapuit	3	26	zwarte kraai	2
13	merel	3	27	vink	9
14	zwartkop	1			

In totaal zijn 96 territoria vastgesteld. Op 27 soortkaarten zijn deze territoria aangegeven (zie bijlage 1).

2.1.6 Conclusie

2.1.6.1 *Vogeldichtheden*

Het geïnventariseerd gebied Stevensbergen heeft een broedvogeldichtheid van 2.13 paren/ha.

Dit gebied leent zich uitstekend voor de boomleeuwerik, boompieper en de roodborsttapuit, die dan ook respectievelijk 3, 12 en 3 territoria bezet hebben. Deze soorten hebben territoria in het midden van het gebied. Verder komen er in het gebied 3 territoria van de gekraagde roodstaart en 2 van de graspieper voor. Ook is de nachtzwaluw met 7 territoria goed vertegenwoordigd.

De grootste vogeldichtheid voor de reguliere vogelsoorten zoals roodborst, zwartkop, fitis, tjiftjaf en koolmees wordt bereikt aan de randen van het gebied.

De geelgors is uit het gebied verdwenen, bij de inventarisatie van 2009 waren er nog 2 territoria. Ook de heggenmus en de zomertortel zijn verdwenen. Nieuw in het gebied zijn houtsnip, holenduif, graspieper en goudhaan.

2.1.6.2 *Samenvatting*

Het gebied Stevensbergen is in het voorjaar 2012 door de vogelwerkgroep I.V.N. Bergeijk/Eersel op broedvogels gekarteerd. Voor deze kartering is de B.M.P. methode toegepast. Het terrein heeft een oppervlakte van ongeveer 45ha. In het gebied zijn 27 soorten broedvogels vastgesteld. Hiervan staan de nachtzwaluw, koekoek, graspieper en de matkop op de rode lijst van bedreigde vogelsoorten.

2.2 *Macronachtvlinders (Macrolepidoptera)*

(Lothar Rutten)

2.2.1 Inleiding

Er zijn in Europa meer dan 10.000 soorten nachtvinders. Uit Nederland zijn er meer dan 2400 bekend, waarvan ongeveer 1500 horen tot de zogenaamde kleine vlinders (microlepidoptera). De overige soorten worden vaak samengevat onder de term 'macro's': de grote nachtvinders.

Vrijwel alle nachtvinders vliegen 's nachts, maar ruim honderd soorten zijn ook overdag actief: de dagactieve nachtvinders. De macronachtvlinders zijn onderverdeeld in 17 families.

In totaal zijn er op Stevensbergen 122 soorten (uit 8 families) waargenomen.

2.2.2 Werkwijze

De vangperiode liep van half maart tot eind oktober 2012, waarbij het gebied 7 keer bezocht werd. 2x een paar uur struinend door het gebied, 5x met de lichtval met een totale vangtijd van 51 uur. De vangwijze van de nachtvinders is met de lichtval (Skinnerval) en netvangsten.

Locatie van de vangplaatsen:

Vangplaats	x-y coördinaten	Datum	Tijd	methode
1	147.5-365.1	17-3-2012	19.00-6.30 uur	Lichtval
2	147.5-365.5	1-5-2012 10-5-2012	15.00-17.00 uur 17.00-18.00 uur	netvangst
3	147.64-365.35	24-5-2012 28-6-2012	20.00-6.30 uur 23.00-5.15 uur	Lichtval
4	147.62-365.27	16-8-2012	21.30-6.00 uur	Lichtval
5	147.33-365.40	20-10-2012	20.30-8.15 uur	Lichtval

2.2.3 Interessante soorten

2.2.3.1 Zeer zeldzaam

geelbruine houtuil (Lithophane socia)

De op 17 maart 2012 gevangen geelbruine houtuil (familie: uilen (Noctuidae)) is een zeer zeldzame soort die af en toe wordt waargenomen en dan voornamelijk in de zuidelijke helft van het land. Bij navraag¹ blijken er van deze vlinder slechts 50 valide waarnemingen te zijn. De laatste 5 jaar waren er 14 meldingen, waarvan geen uit Noord-Brabant. In 2012 zijn er 3 meldingen waarvan slechts 1 uit Noord-Brabant; Stevensbergen.

De voorvleugel is licht geelachtig bruin van kleur en heeft een brede geknikte middenschaduw. In het middenveld ligt een bruinachtig grijze vlek die nooit de binnenrand raakt. De lichte, nauwelijks zichtbare niervlek grenst hieraan via een lichte en een donkere rand. Langs de achterrand van de voorvleugel bevinden zich donkere pijlvormige vlekken en streepjes. De achtervleugel is bruinachtig grijs.

Habitat

Loofbossen en parken.

Waardplanten

Diverse loofbomen en struiken, waaronder eik, wilg, berk, appel, paardenkastanje, braam en liguster; soms kruidachtige planten.

Vliegtijd en gedrag

Half augustus-begin oktober en na de overwintering maart-eind april in één generatie. De vlinders zijn vanaf de schemering actief; in het najaar bezoeken ze bloemen van klimop en overrijpe bramen, in het voorjaar wilgenkatjes. De vlinders komen zowel op licht als op smeer.

Levenscyclus

Rups: april-juni. De rups maakt een stevige cocon in de grond, waarin ongeveer een maand later de verpopping plaatsvindt. De soort overwintert als vlinder, verborgen achter losse boomschors of op een andere beschutte plaats. De paring vindt plaats in het voorjaar.

witte hermelijnvlinder (Cerura erminea)

De witte hermelijnvlinder is een zeer zeldzame tandvlinder (Notodontidae) van vochtige plaatsen; bossen langs rivieroeveren en andere vochtige plaatsen met populieren en wilgen. Gezien dit gegeven is Stevensbergen een sterk afwijkende plek om deze soort te vangen. Het zal hier dan ook gaan over een toevallige passant die op niet al te grote afstand zijn habitat heeft. De verspreiding beperkt zich tot het zuidelijk deel van het land; Nederland ligt aan de noordrand van het Europese areaal.

Vliegtijd en gedrag

Mei-juli in één generatie. Vooral de mannetjes komen op licht. Bij verstoring houden de vlinders zich dood en krommen ze hun lichaam, waarbij de geeloranje ringen tussen de segmenten van het achterlijf goed zichtbaar zijn.

Levenscyclus

Rups: juli-augustus. Jonge rupsen leven op de bovenzijde van de bladeren, waar ook de opvallend grote en platte eieren worden afgezet. De rups lijkt sterk op die van *Cerura vinula* maar heeft een witte vlek die vanuit de zadelvlek op de rug doorloopt in de richting van het tweede paar buikpoten. De soort overwintert als pop in een harde cocon waarin houtsplinters verwerkt zijn.

2.2.3.2 Zeldzaam

zwarte witvleugeluil (*Aporophyla nigra*)

De lichte achterrands van de niervlek, van deze zeldzame soort die alleen wordt waargenomen in het zuiden van het land, steekt sterk af op de donkere voorvleugel van de zwarte witvleugeluil (familie: uilen (Noctuidae))

Habitat

Heiden, graslanden, wegbermen, bosranden en andere grazige ruigten.

Waardplanten

Diverse kruidachtige en houtige planten, waaronder klaver, zuring en struikhei; ook grassen.

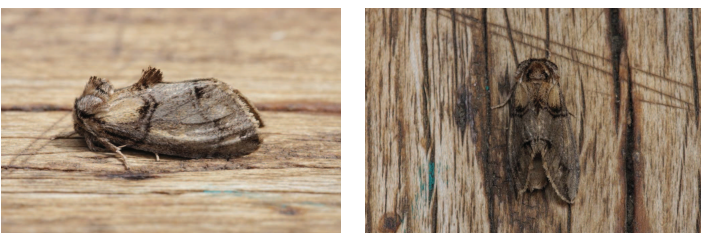
Vliegtijd en gedrag

Begin september-eind oktober in één generatie. De vlinders komen zowel op licht als op smeer; ze foerageren op bloemen van klimop en op overrijpe bramen.

Levenscyclus

Rups: oktober-mei. De rups foerageert 's nachts en verbergt zich overdag dicht bij de grond. De soort overwintert als jonge rups. De verpopping vindt plaats in de grond.

zuidelijke tandvlinder (*Drymonia velitaris*)

De rupsen van de zuidelijke tandvlinder (familie tandvlinders (Notodontidae)) leven op eiken op warme standplaatsen.

Voorkomen

Een zeldzame soort met een beperkte verspreiding; komt lokaal voor in het midden, het oosten en het zuiden van het land.

Habitat

Open gebieden met een warm microklimaat.

Waardplanten

Eik.

Vliegtijd en gedrag

Eind mei-begin augustus in één generatie. Zowel de mannetjes als de vrouwtjes komen meestal vroeg in de avond op licht.

Levenscyclus

Rups: juli-september. De rups zit vaak op de onderste takken van alleenstaande eiken op een warme standplaats. De soort overwintert als pop in een cocon in de strooisellaag of in de grond.

eikenuiltje (*Dryobotodes eremita*)

Een zeldzame soort die vooral voorkomt op de zandgronden in het binnenland en daar plaatselijk vrij gewoon kan zijn. De eieren van het eikenuiltje (familie: uilen (Noctuidae)) worden in kleine groepjes afgezet op een eikentak en overwinteren.

Habitat

Loofbossen, parken en tuinen.

Waardplanten

Eik; soms hazelaar en meidoorn.

Vliegtijd en gedrag

Half augustus-eind oktober in één generatie. De vlinders komen op licht, smeer en overrijpe bramen.

Levenscyclus

Rups: april-juni. De jonge rups leeft in de knoppen van de waardplant. Oudere rupsen foerageren 's nachts op de knoppen en de bladeren en verbergen zich overdag in een spinsel tussen de jonge uitlopers of in een schorsspleet van een eik. De verpopping vindt plaats in een cocon in de grond. De eieren worden in kleine groepjes afgezet op een tak van de waardplant en overwinteren.

grijze herfstuil (*Eugnorisma glareosa*)

De grondkleur van de smalle, tamelijk hoekige voorvleugel van de grijze herfstuil (familie: uilen (Noctuidae)) is doorgaans roodachtig asgrijs. Kenmerkend is het zwartachtige veld in de vorm van een aambeeld tussen de ringvlek en de niervlek. In het wortel- en middenveld liggen meerdere zwarte vlekjes die vanaf de voorrand tot halverwege de vleugel twee onderbroken zwarte dwarsbandjes lijken te vormen. De tekening varieert weinig. De

achtervleugel van het mannetje is wit, die van het vrouwtje grijs bestoven.

Voorkomen

Een zeldzame soort die voorkomt in het midden, zuiden en zuidwesten van het land.

Habitat

Heiden, ruige graslanden en andere open grazige plaatsen; ook moerasachtige gebieden en open bossen.

Waardplanten

Diverse grassen en kruidachtige planten, waaronder weegbree, zuring, havikskruid, struikhei, walstro en wilde hyacint; in het voorjaar ook berk en wilg.

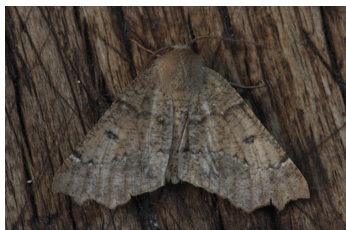
Vliegtijd en gedrag

Begin augustus-half oktober in één generatie. De vlinders komen op licht en soms op smeer; ook bezoeken ze bloemen van struikhei.

Levenscyclus

Rups: oktober-mei. De rups foerageert 's nachts en verbergt zich overdag in de strooisellaag. De verpopping vindt plaats in een losse cocon in de grond. De soort overwintert als jonge rups in de strooisellaag.

getande spanner (*Odontopera bidentata*)

De in Nederland op de zandgronden voorkomende getande spanner (familie spanners (geometridae)), die in rust de vleugels helemaal plat houdt, is driehoekig van vorm en heeft sterk en onregelmatig geschulpte randen aan de voorvleugel. Het veld tussen de centrale dwarslijnen op de voorvleugel is soms donkerder gekleurd waardoor een middenband gevormd wordt, maar het kan ook dezelfde kleur hebben als de rest van de

vleugel of zelfs iets lichter zijn. De grondkleur varieert van witachtig bruin tot diep chocoladebruin; de meeste vlinders zijn geelbruin met witgerande dwarslijnen. Zowel op de voor- als op de achtervleugel bevindt zich altijd een centrale ringvormige vlek.

Habitat

Bossen, struwelen en naaldboomaanplanten; ook parken en tuinen, zowel in het buitengebied als in stedelijke omgeving.

Waardplanten

Diverse loofbomen en struiken.

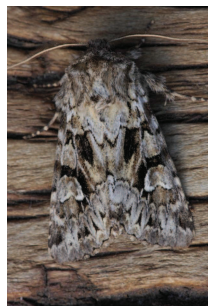
Vliegtijd en gedrag

Eind april-eind juni in één generatie. De vlinders worden soms rustend op muren of hekken gevonden. Na het invallen van de duisternis worden ze vaak vliegend waargenomen langs bosschages en struwelen. Ze komen goed op licht.

Levenscyclus

Rups: juni-september. De ontwikkeling van de rupsen duurt opvallend lang. De soort overwintert als pop in de strooisellaag of tussen mos.

gevlekte pijluil (*Pachetra sagittigera*)

De gevlekte pijluil (familie: uilen (Noctuidae)) is een zeldzame soort die vooral voorkomt in het zuiden, het midden en het oosten van het land en is op sommige vliegplaatsen vrij gewoon.

Habitat

Heiden en graslanden.

Waardplanten

Diverse grassen, waaronder pijpenstrootje, straatgras en schaduwgras.

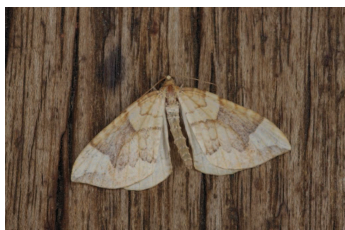
Vliegtijd en gedrag

Eind april-eind juni in één generatie. De vlinders komen op licht en op smeer.

Levenscyclus

Rups: juli-april. De rups foerageert 's nachts en verbergt zich overdag dicht bij de grond. De soort overwintert als rups op een grasstengel en verpopt zich in een losse cocon op de grond.

gewone agaatspanner (*Eulithis populata*)

De verspreiding van de gewone agaatspanner (familie: spanners (geometridae)) beperkt zich tot de Utrechtse Heuvelrug en Gelderland en is in het grootste deel van het land een zeldzame en verspreid voorkomende vlinder.

Habitat

Heiden en open bossen.

Waardplanten

Voorals bosbes; ook wilg en populier.

Vliegtijd en gedrag

Eind mei-begin augustus in één generatie. De vlinders vliegen vanaf de schemering en kunnen in het donker rustend worden aangetroffen op hei en bosbes; ze komen ook op licht. Overdag zijn ze gemakkelijk uit lage vegetatie en solitaire struiken op te jagen.

Levenscyclus

Rups: april-juni. De rups verpopt zich in een losse cocon op de waardplant of in de strooisellaag er onder. De soort overwintert als ei.

geelpurperen spanner (*Idaea muricata*)

De levendige purperkleurige en gele vleugeltekening van de onderscheidt de geelpurperen spanner (familie: spanners (geometridae)) van vrijwel alle andere spanners. Het is een zeldzame soort die voorkomt in de duinen en lokaal op niet te droge zandgronden.

Habitat

Voorals vochtige heiden, moerassen en natte graslanden; ook drogere heiden.

Waardplanten

Diverse kruidachtige planten.

Vliegtijd en gedrag

Half juni-begin augustus in één generatie; soms een kleine partiële tweede generatie. De vlinders zijn overdag gemakkelijk op te jagen uit lage vegetatie. Ze vliegen vanaf de schemering en rond zonsopkomst en komen op licht.

Levenscyclus

Rups: augustus-half mei. De soort overwintert als rups en verpopt zich in een cocon in de strooisellaag.

2.2.3.3 *trekvlinders*

Een soort die in principe ieder vliegseizoen vanuit het oorspronkelijke leefgebied (in bijvoorbeeld Zuid-Europa) hier via gerichte verplaatsing naar toe kan komen, maar hier doorgaans niet kan overwinteren. In Nederland zijn 56 gedefinieerde soorten trekvlinders bekend, waarvan er 1 werd waargenomen in Stevensbergen.